

Thea Ystgård Jenssen

Barn med desorganisert tilknytning i fosterhjem

Children with disorganized attachment in foster homes

Bacheloroppgave i Barnevernspedagog

Veileder: Inge Kvaran

Mai 2021

Thea Ystgård Jenssen

**Barn med desorganisert tilknytning i
fosterhjem
Children with disorganized attachment
in foster homes**

Bacheloroppgave i Barnevernspedagog
Veileder: Inge Kvaran
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven er basert på problemstillingen *Kan reaktive tilknytningsforstyrrelser hos barn plassert i fosterhjem forklare utilsiktet flytting?* Med hovedvekt på hvordan det er å stå i relasjon til et barn med desorganisert tilknytning, forklares andre sentrale temaer som tilknytningsteori, tilknytningsatferd og omsorgssvikt. I Lov om barnverntjenester finner man relevante lovtekster som kan knyttes til tema. Desorganisert tilknytningsforstyrrelse er en tilknytningsatferd som ble påvist på bakgrunn av forskningsprosjektet «fremmedsituasjonen» av Mary Ainsworth. «Fremmedsituasjonen» er basert på observasjoner av samspillet mellom mødre og barn. Teori og forskning som er brukt i oppgaven er av nyere dato og er anvendt for å presentere teorien bak problemstillingen, samt underbygge argumentene i drøftingen. Omsorgsovertakelse er et tiltak fra barneverntjenesten som kan tre i kraft om en rekke mildere tiltak ikke er godt nok for barnet. Utilsiktede flyttinger er når det oppstår en flytting av barn som ikke er ventet. I relasjon til et barn med desorganisert tilknytning vil fosterforeldre kunne oppleve avvisning. Både i form av å bli fryst ut og verbal utelukkelse, men også fordi man ikke ser positiv utvikling hos barnet over lengre tid. Manglende veiledning, avlastning og kontakt med barneverntjenesten er andre utfordringer knyttet til problemstilling. Mens at biologiske barn i hjemmet kan by på utfordringer man kunne eliminert om fosterforeldre ikke hadde hatt egne barn. Man kan ikke på bakgrunn av denne oppgaven konkludere med at desorganisert tilknytning hos barn alene står som årsak til at det oppstår brudd i fosterhjem, da det er lite forskning på temaet. Samtidig ser man at store deler av atferden disse barna viser kan være utfordrende for fosterforeldre å stå i over lengre tid.

Abstract

This bachelor thesis is based on the issue *Can reactive attachment disorders in children placed in foster homes explain unintentional relocation?* With the main emphasis on what it is like to be in a relation with a child with a disorganized attachment, other key topics such as attachment theory, attachment behavior and neglect are explained. Law on child welfare services contains relevant legal texts that can be linked to the topics. Disorganized attachment disorder is an attachment behavior that was proven on the basis of the research project «Strange Situation» by Mary Ainsworth. «Strange Situation» is based on observations of the interaction between mothers and children. The theory and research used in the thesis is of recent date and is used to present the theory behind the problem, as well as substantiate the arguments in the discussion. Care takeover is a measure from the child welfare services that

takes effect if a number of milder measures are not sufficient for the child. Unintentional relocations occur when a child relocation is not to be expected. In relation to a child with a disorganized attachment disorder, foster parents may experience rejection. Both in the form of being ostracized and experiencing verbal exclusion, as well as in the form of not seeing a positive development in the child over a long period of time. Lack of guidance, relief and contact with the child welfare services are other challenges related to the issue. Biological children in the home can present challenges that could have been eliminated if foster parents had not had children of their own. On the basis of this thesis, it cannot be concluded that disorganized attachment in children alone is the reason for breaches in foster homes, as there is little research on the topic. However, it is recognized that large parts of the behavior these children present can be challenging for foster parents to endure over a longer period of time.

Det hendte meg eit barn

Det hendte meg eit barn.
Det hendte meg eit stort barn,
eit nydeleg barn
eit fosterbarn.

Eg ynskje som fostermor
å gje det som er godt,
det som trengs,
det som lege djupe sår.
Eg ynskja å fylla på ein
tom kjærleikstank.

Men,
det blir ikkje teke imot.
Eg blir føysa vekk og snudd ryggen til.
Eg kjenne på sinne, sorg,
frustrasjon, fortviling.

Duger eg ikkje –
med all min godvilje?
Kva gjer eg galt –
som ikkje når fram?
Eg får det ikkje til –
eg som ville så vel.

Kva gjer eg nå?

(Lunde, 2011, s. 12)

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	s. 5
1.1 Tema og problemstilling.....	s. 5
1.2 Avgrensninger og oppgavens innhold.....	s. 6
2.0 Bakgrunn	s. 6
2.1 Tilknytningspsykologene.....	s. 7
2.2 Fremmedsituasjonen.....	s. 7
2.3 Lovverket.....	s. 7-8
2.4 Etske avveininger.....	s. 8
3.0 Teori og tidligere forskning	s. 8
3.1 Tilknytningsteori, tilknytning og tilknytningsatferd.....	s. 9
3.2 Reaktive tilknytningsforstyrrelser.....	s. 10
3.3 Omsorgssvikt.....	s. 10-11
3.3.1 Årsaker til omsorgssvikt.....	s. 11-12
3.3.2 Konsekvensene av omsorgssvikt.....	s. 12-13
3.4 Desorganisert tilknytning.....	s. 13-15
3.4.1 Bakgrunnen for desorganisert tilknytning.....	s. 15
3.5 Omsorgsovertakelse og utilsiktet flytting.....	s. 15-16
4.0 Drøfting	s. 16
4.1 Smerteuttrykk til barn med desorganisert tilknytning.....	s. 16-17
4.1.1 «Det hendte meg eit barn».....	s. 17-18
4.1.2 Parentifisering.....	s. 18-19
4.2 «Eg blir føysa vekk og snudd ryggen til».....	s. 19
4.2.1 Hva avvisning kan føre til.....	s. 19-21
4.3 Hva trenger fosterforeldre for å stå i rollen?.....	s. 21-23
4.3.1 Manglende avlastning.....	s. 23-24
4.3.2 Biologiske barn.....	s. 24-25
5.0 Avslutning	s. 25-26
6.0 Litteraturliste	s. 27-29

1.0 Innledning

Omsorgssvikt ses på som et stort samfunnsproblem. Det er mange som berøres, men først og fremst barna som blir utsatt for dette. Som en følge av omsorgssvikt kan barn utvikle ulike typer tilknytningsforstyrrelser, en av disse er type D, desorganisert tilknytning. Et av tiltakene fra barneverntjenesten når foreldre ikke er i stand til å ivareta egne barn er plassering utenfor hjemmet, ofte i form av fosterhjem. Når man trer inn i rollen som fosterforeldre, tar man på seg oppgaven som omsorgsperson ovenfor et barn som ofte er traumatisert og har en rekke utfordringer som et resultat av for dårlig omsorg. Dette krever ofte en traumesensitiv tilnærming, og omsorgspersoner som er «ekstra gode». Fosterbarn kan ha ulike smerteuttrykk, og kan utvise ulik atferd i møte med disse omsorgspersonene. Noen ganger blir disse uttrykkene for utfordrende for fosterforeldre å stå i, i form av at man kjenner på maktesløshet, skam og en følelse av å mislykkes. Som en konsekvens av dette kan fosterhjemmet si opp fosterhjemsavtalen, og det oppstår ei utilsikta flytting. Denne oppgaven vil sette søkelys på hvorfor tilknytningsforstyrrelser, med fokus på type D, kan føre til brudd i fosterhjem.

1.1 Tema og problemstilling

For å kunne hindre utilsiktede plasseringer av barn som er plassert utenfor hjemmet, er det viktig at man vet hvorfor det skjer. Gjennom egen praksisperiode i en kommunal barneverntjeneste, fikk jeg innsikt i saker hvor fosterhjem valgte å si opp oppdragsavtalen. Dette skapte mye jobb for barneverntjenesten og Bufetat, men ikke minst ble det et nytt relasjonsbrudd for barna som igjen måtte flytte. Noe av det som var vanskelig med å finne en ny fosterfamilie var å vite hvorfor det ikke fungerte i det tidligere hjemmet, og hvilken kompetanse som trengs i det nye. På bakgrunn av dette leste jeg mye om utilsiktede flyttinger hos barn, samt hva som kunne være årsaken til dette. Man ser at barn under omsorg av barnevernet ofte har reaktive tilknytningsforstyrrelser. Tilknytning er en spesifikk side av forholdet mellom barnet og omsorgsgiveren, og skilles fra andre samhandlinger dem imellom (Grøholt, Garløv, Weidle & Sommerschild, 2019, s. 23). Forekomsten av desorganisert tilknytning hos barn i kliniske grupper skisseres til å være et sted mellom 50-80 prosent (Kvelling, 2018, s. 90). Ut ifra dette ønsker jeg å se om det finnes en sammenheng mellom utilsiktede flyttinger og reaktive tilknytningsforstyrrelser, med søkelys på barn som har desorganisert tilknytning. Derfor er problemstillingen for oppgaven:

Kan reaktive tilknytningsforstyrrelser hos barn plassert i fosterhjem forklare utilsikket flytting?

1.2 Avgrensninger og oppgavens oppbygging

Plassering utenfor hjemmet, utilsiktede flyttinger og reaktive tilknytningsforstyrrelser er store og omfattende tema. Oppgavens omfang har gjort det nødvendig å fokusere spesifikt på tilknytningsteori, desorganisert tilknytning, og hvorfor det kan være vanskelig for fosterforeldre å stå i relasjon til disse barna over lengre tid. Begrepene «utilsiktede flyttinger» og «brudd» vil bli brukt om fosterhjem som har sagt opp fosterhjemsavtalen, mens at «barn» omfatter aldersgruppen 0-18 år. For selv om tilknytningsforstyrrelser må kunne tilskrives et barn allerede før fylte 5 år, kan desorganisert tilknytningsforstyrrelse prege barnets relasjonsmønster resten av livet (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019, s. 93-94). Samtidig beskytter barnevernloven, som skal ligge til grunnlag for alt barnevernsfaglig arbeid, alle barn i Norge under 18 år (Barnevernloven, 1992, § 1-3).

I starten av oppgaven presenteres to kjente utviklingspsykologer, forskningsprosjektet «Fremmedsituasjonen», lovverket, samt etiske avveininger knyttet til oppgaven. Videre vil det blir vist til relevant teori. Her vil man innledningsvis få lese om tilknytning, tilknytningsteori og tilknytningsatferd. Deretter kommer en teoridel om reaktive tilknytningsforstyrrelser, omsorgssvikt og desorganisert tilknytning hos barn, og hvordan disse elementene henger sammen. Til slutt vil det komme en kort introduksjon om omsorgsovertakelser og utilsiktet flytting.

I drøftingsdelen blir teorien knyttet opp mot en diskusjon om hvorfor desorganisert tilknytning hos barn kan være en av årsaken til utilsiktet flytting for barn i fosterhjem. Det blir reflektert rundt hvorfor det kan være utfordrende å stå i relasjon til et barn med denne tilknytningstypen over lengre tid. Drøftingen er delt inn i tre deler. Første del tar for seg hvordan det er å være omsorgsperson til et barn med desorganisert tilknytning. Andre del tar for seg temaet avvisning. Mens tredje del omhandler hva fosterforeldrene har behov for fra barneverntjenesten. Avslutningsvis vil det komme en oppsummering av oppgaven, hvilke funn som er gjort og en begrunnelse for hvorfor det er viktig med mer forskning på oppgavens tema.

2.0 Bakgrunn

Innledningsvis i oppgavens bakgrunn vil to tilknytningspsykologer bli presentert, før forskningsprosjektet «Fremmedsituasjonen» blir beskrevet. Deretter vil det bli vist til relevante lovbestemmelser for oppgavens innhold. Det vil også bli skrevet om etiske avveininger som ble gjort i forkant av, og underveis i skrivinga.

2.1 Tilknytningspsykologene

Når det gjelder tilknytning er det spesielt arbeidet til to store internasjonale personer som har vært relevant for oppgaven. I 1958 lanserte John Bowlby, som ble født i 1907, tilknytningsteorien. En teori som handler om samspillsmønsteret mellom barn og omsorgsgiver, og at barn har en medfødt tilbøyelighet til å søke mot personer som gir trygghet (Mørch & Skre, 2020). Gjennom sin tid som forsker og tilknytningspsykolog arbeidet han senere med Mary Ainsworth. Ainsworth ble født i 1913. Hennes arbeid dannet grunnlaget for omfattende forskning på følelsesmessig tilknytning i nære relasjoner og relasjonen mellom omsorgsgiver og barn (Skre & Mørch, 2018).

2.2 Fremmedsituasjonen

Da Mary Ainsworth bodde i Uganda gjennomførte hun en undersøkelse der hun samlet inn data om mødres omsorgsattferd og barns tilknytning. Annenhver uke, i ni måneder, observerte hun samspillet mellom mødre og barn. Samt at hun intervjuet mødrene. På grunnlag av disse funnene delte hun barna inn i de tre gruppene «barn med sikker tilknytning», «barn med usikker tilknytning» og «barn uten tilknytning» (Skre & Mørch, 2018). Dette var altså grunnlaget for en kartleggingsmetode som hun senere presenterte: fremmedsituasjonen. Gjennom å plassere et barn i ettårsalderen sammen med sin mor og en fremmed, kunne Ainsworth se hvordan barnets atferd endret seg når omsorgspersonen gikk ut av rommet og når den kom tilbake. Det var denne forskningen som førte fram til de ulike tilknytningstypene man har i dag. Deriblant usikker-desorganisert tilknytningstype.

2.3 Lovverket

Det finnes flere lovbestemmelser som er med på å ivareta barns rettigheter. I lovverket finner man flere paragrafer som beskytter barn og skal sørge for god ivaretagelse av barn under omsorg av barnevernet. De mest relevante for oppgaven er:

Lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 1-4 *Krav til forsvarlighet* som omhandler at tjenestene og tiltakene etter barnevernloven skal være forsvarlig.

Lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-1 *Hensynet til barnets beste* som omhandler at tiltak skal være til barnets beste. Stabil og god voksenkontakt, samt kontinuitet i omsorgen skal vektlegges.

Lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-22 *Fosterhjem* som definerer hva et fosterhjem er og stiller krav om at fosterforeldre skal ha en særlig evne til å gi barnet et trygt og godt hjem.

Prop. 73 L (2016-2017) Endringer i barnevernloven (barnevernsreform). I kapittel 10 foreslår departementet at kommunen skal gis fullt økonomisk ansvar for ordinære fosterhjem, samt at kommunes ansvar for oppfølging foreslås presisert.

2.4 Etiske avveininger

Når jeg satte i gang med oppgaven hadde jeg hentet en god del erfaring fra egen praksis, samt arbeidserfaring ved en institusjon. Da var det viktig for meg å ikke dra kunnskap om enkeltpersoner inn i oppgaven. Dette var en viktig etisk avveining som ble tatt tidlig i tankeprosessen, da det ikke er ønsket at oppgaven på noe vis skal gi informasjon om noens livssituasjon, selv om vedkommende hadde blitt anonymisert. Etikken handler om hva som er riktig og galt, tillatelig og utillatelig og godt og dårlig (Sagdahl, 2020). Å bruke egne erfaringer knyttet til enkeltpersoner i oppgaven kan for mange oppfattes som galt.

Flere steder i oppgaven har jeg mulighet til å trekke inn eksempler gjennom egen studie- og jobbhverdag. Frøst og fremst på grunn av taushetsplikten jf. forvaltningsloven § 13, men også av hensyn til de barna og familiene jeg har jobbet med, velger jeg å basere oppgaven på kunnskap og teori hentet fra lærebøker og andre kilder. Bakgrunnen for denne avgjørelsen er at man i møte med andre mennesker skal vise respekt for den informasjonen man får fra mennesker i en sårbar situasjon, samt at jeg som forfatter av denne oppgaven ikke har spurt om jeg kan bruke mine erfaringer fra møtet med dem. Selv om man ikke bryter taushetsplikten ved bruk av erfaringer på den måten, blir det feil å trekke inn konkrete opplevelser fra egen praksis- og arbeidshverdag når jeg over lengre tid har opparbeidet meg tillit til menneskene jeg står i møte med.

3.0 Teori og tidligere forskning

I dette kapitlet vil relevant teori presenteres. Først vil jeg skrive om tilknytning, tilknytningsatferd og tilknytningsteori, før jeg går over til reaktive tilknytningsforstyrrelser, omsorgssvikt og beskrivelsen av desorganisert tilknytning og bakgrunnen for dette. Deretter vil omsorgsovertakelser og utilsiktede flyttinger bli kort beskrevet.

3.1 Tilknytningsteori, tilknytning og tilknytningsatferd

Tilknytningsteorien er basert på John Bowlby sitt arbeid, og er påvirket av etologi og evolusjonsteori (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019, s. 16). Ifølge tilknytningsteorien har mennesker en iboende forbindelse til andre, og man føler seg opplevd og forstått (Powell, Cooper, Hoffman & Marvin, 2018, s. 20). Teorien beskriver dynamikken og utviklingen av nære bånd mellom to mennesker. Den viser at kvaliteten på tilknytningen og samspillet mellom barn og omsorgspersoner er med på å påvirke barnets emosjonelle og kognitive utvikling, samt evnen til å i fremtiden kunne etablere sunne relasjoner til andre. Sammen med Mary Ainsworth utviklet Bowlby sine ideer, noe som førte til at tilknytningspsykologien ble en krysskulturell teori (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019, s. 17).

Tendensen til tilknytning er medfødt, og kommer til uttrykk når barnet viser ulike typer tilknytningsatferd. Når barnet har en usikker tilknytning vil evnen til å forstå seg selv og andre på en god måte svekkes (Håkonsen, 2018, s. 47-48). Utviklingspsykologen Mary Ainsworth definerte tilknytning som «et varig emosjonelt forhold som forener et barn med en omsorgsperson over tid og på tvers av fysisk avstand» (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019, s. 16). Tilknytning utvikles i løpet av de fire til åtte første levemånedene. De tidlige relasjonserfaringene generaliseres til indre arbeidsmodeller. Kvello definerer indre arbeidsmodeller som «ett sett med forventninger til hvordan man selv og andre inngår mellommenneskelige relasjoner» (Kvello, 2012, s. 120). Man kan se på den indre arbeidsmodellen som et kognitivt kart, med tanker det knytter seg sterke emosjoner til. Det er omfattende forståelser og forventninger til nærhet, intimitet og sosialt samspill, der tilknytning er en del av dette.

Tilknytningsatferd er den typen atferd som gjør at en person opprettholder eller oppnår nærhet til andre personer. Atferden består av signalatferd, som ansiktsuttrykk, og tilnæringsatferd. Tilknytningsatferd, samt grunnleggende følelser som sinne og lyst, styres av det limbiske system (Nordanger & Braarud, 2018, s. 55). Barnets tilknytningssystem vil aktiveres når det føler ubehag og har behov for nærhet fra omsorgsgiver. Gjennom smerteuttrykk og stemme vil barnet signalisere et behov for at omsorgsgiver skal hjelpe til å regulere følelsene sine. Omsorgsgivers omsorgssystem vil nå aktiveres, og gi nærhet og trøst. Dette er viktig for at barnet skal utvikle en trygg tilknytning og god selvregulering (Nordanger og Braarud, 2018, s. 41-42). Om omsorgsgiver derimot ikke oppfatter at barnet har behov for nærhet og trøst, vil dette være med på å skape en utrygg tilknytning for barnet fordi det ikke lærer å regulere følelsene sine og opplever å ikke bli møtt på de følelsene det har.

3.2 Reaktive tilknytningsforstyrrelser

Tilknytningsforstyrrelse i barndommen (RAD) er i ICD-10 klassifisert under «Forstyrrelse i sosial fungering» (F94). Under finnes man F94.1, reaktiv tilknytningsforstyrrelse i barndommen. I *Lærebok i barnepsykiatri* beskrives det som «en forstyrrelse som begynner i de første fem leveårene, og kjennetegnes ved vedvarende avvik i barnets sosiale relasjonsmønster, som ofte er preget av ambivalens og motstridende reaksjoner» (Grøholdt, Garløv, Weidle & Sommerchild, 2019, s. 179). Reaktiv tilknytningsforstyrrelse kommer som et resultat av omsorgssvikt, misbruk eller alvorlig mishandling fra foreldre (Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019, s. 93).

Reaktiv tilknytningsforstyrrelse ses i sammenheng med følelsesmessig forstyrrelser og påvirkes av forandringer i miljøet. Barnet kan vise en liten grad av evne til gjensidig sosial interaksjon. Men som oftest viser det fryktsomhet og økt varsomhet, dårlig sosialt samspill med jevnaldrende, tristhet, aggresjon mot seg selv og andre, samt at man i noen tilfeller kan se veksthemming (Grøholdt, Garløv, Weidle & Sommerchild, 2019, s. 179).

I ICD-10, punkt 94.1, finner man diagnosekriteriene for RAD. Disse er:

A Tilstanden inntreffer før barnet er 5 år

B Barnet viser sterkt ambivalente sosiale responser på tvers av situasjoner

C Barnet viser emosjonelle forstyrrelser ved mangel på emosjonell responsivitet, tilbaketrekking, aggressive reaksjoner på egen eller andres fortvilelse og/eller engstelig hyperårvåkenhet

D En viss kapasitet for sosial gjensidighet og responsivitet er til stede i samhandling med typiske voksne

E Tilstanden møter ikke kriteriene for gjennomgripende utviklingsforstyrrelse (F84)

(Brandtzæg, Torsteinson & Smith, 2019, s. 93-94).

3.3.1 Omsorgssvikt

Når et barn er utsatt for omsorgssvikt betyr det at det får for lite omsorg, minimal beskyttelse mot farer, under- eller feilernæring eller for lite, for ensidig og/eller for skadelig stimulering. Man deler inn i fire grader omsorgssvikt: alvorlig, meget alvorlig, svært alvorlig og særdeles alvorlig. Alvorlig omsorgssvikt er når barnet periodevis gis lite varme og kjærighet. Ved meget alvorlig omsorgssvikt får barnet for lite varme og kjærighet. Når foreldrene oppviser

emosjonelt fravær ovenfor barnet, er det svært alvorlig omsorgssvikt. Mens at den er særdeles alvorlig når foreldrene er kontinuerlig mentalt fraværende. Omsorgssvikt fører til et mindre og dårligere samspill mellom omsorgsperson og barnet. Samtidig som samspillet er preget av lite glede, engasjement og involvering (Kvello, 2018, s. 319-320).

Før brukte man ordet *omsorgsevne* som samlebetegnelse på foreldres handlinger og holdninger ovenfor barna sine. I begrepet *evne* ligger noe som er medfødt, statisk og biologisk betinget. Derfor har man i senere tid benyttet begrepet *omsorgskompetanse* om den omsorgen foreldre utøver ovenfor barna sine, da å gi omsorg er noe man må lære. Samtidig kan det være situasjonsbestemte svingninger i ulike omsorgssituasjoner. Det er også viktig å påpeke at økt omsorg er en kompetanse man kan tilegne seg. I en studie utført av Berrick og Skivenes peker de på at «godt foreldreskap er kjennetegnet av at barnet blir møtt med respekt og kjærlighet, sett og respektert for særegenhet i temperament og utviklingsbehov og blir oppmuntret til utforskning samtidig som det sette adekvate grenser» (Bunkholdt & Kvaran, 2018, s. 119-120). Disse elementene trenger barnet gjennom hele oppveksten.

Når man skal vurdere om et barn utsettes for omsorgssvikt eller ikke, er det nyttig å kombinere den utviklingsøkologiske modellen og en mestringsmodell. Dette vil gi en fast ramme å vurdere foreldrenes omsorgskompetanse ut ifra. Bronfenbrenner har utviklet en utviklingsøkologisk modell som viser alle forhold ved barns utvikling. Han mener at barn sosialiseres og påvirkes i dynamisk samspill med ulike deler av miljøet de lever i. Modellen er delt inn i de fire nivåene mikronivået, mesonivået, eksonivået og makronivået. Det er innenfor mikronivået man finner samspillet med foreldrene, grensesetting og sosial læring (Bunkholdt & Kvaran, 2018, s. 122).

3.3.1 Årsaker til omsorgssvikt

Det finnes flere grunner til at omsorgspersoner utsetter sine barn for omsorgssvikt. De ser ikke hvilken betydning deres svekkede omsorg har for barnets utvikling. Foreldre som utøver omsorgssvikt ovenfor sine barn, har som regel en svak fungering. De står ofte utenfor studie- eller arbeidsliv, er sosialt isolert, stigmatisert og preget av psykiske lidelser. Mange er unge foreldre som er psykisk umodne, har dårlige boforhold og flytter mye. Flere har lav sosioøkonomisk status og hele 70 prosent av barnevernets brukere er knyttet til lave sosiale klasser (Kvello, 2018, s. 321).

Mange av de som utøver omsorgssvikt har ofte vært utsatt for dette selv. Det er stor grad av generasjonsoverføring i kvaliteten på omsorgen som gis. Den styres av utrygg tilknytning, liten grad av sensitivitet og mangelfull utviklet mentalisering. Mentalisering er evnen til å se seg selv

utenfra og andre innenfra (Powell, Cooper, Hoffmann & Marvin, 2018, s. 114). Ofte har de lite empati for eget barn, da dette er noe de manglet fra egen oppvekst. Det er verdt å nevne at rusmiddelmisbruk også kan være en del av generasjonsoverføringen. Rusmiddelmisbruk hos foreldre ligg ofte til grunn for at barn blir utsatt for omsorgssvikt (Kvello, 2018, s. 321).

Studier viser at omkring 1 prosent av barnepopulasjonen har en eller to foreldre med lav kognitiv fungering. Foreldre med kognitive vansker vil ikke i like stor grad som kognitivt fungerende foreldre, se barnets behov på fleksible og hensiktsmessige måter. Å tolke barnets behov og besvare dets initiativ er utfordrende. Barneverntjenesten er ofte i kontakt med foreldre som har lav kognitiv fungering og psykiske utviklingshemninger. Flere av disse utøver omsorgssvikt i større eller mindre grad. Først og fremst ser man at omsorgssvikt fra kognitivt lavt-fungerende foreldre omhandler hygiene, kosthold, påkledning og mangelfull emosjonell involvering. De viser lav forekomst av seksuelle overgrep eller mishandling (Kvello, 2018, s. 323-325).

3.3.2 Konsekvensene av omsorgssvikt

I *Barn i risiko* peker Kvello på de fire vanligste konsekvensene av omsorgssvikt. Disse er:

Kognitiv utvikling – spedbarns utvikling av sentralnervesystemet og hjernen påvirkes av volumet og kvaliteten på samspillet fordi hjernens utvikling er omsorgs- og erfaringsavhengig.

Emosjonell kompetanse – omsorgspersonene har en sentral rolle i utviklingen av barnets emosjonelle kompetanse. Omsorgssvikt forsinker denne utviklingen, samt utviklingen av barnets emosjonsregulering.

Psykiske lidelser – ved omsorgssvikt øker sjansen for at barnet utvikler psykisk lidelser. De vanligste er depresjoner, angstlidelser, selvkritiskhet og somatiseringslidelser.

Lek og sosial aksept – på grunn av at barn utsatt for omsorgssvikt ofte har en svakt utviklet lekekompetanse og redusert fantasi, er de ofte svake i frilek og tar lite initiativ til dette.

(Kvello, 2018, s. 331-334).

Når det kommer til forskning som omhandler konsekvensen av omsorgssvikt, er det gjort mye på dette området. Dessverre er denne forskningen såpass uferdig at man ikke kan konkludere med noe. Likevel peker Kvello på noen av funnene hittil. Det funnet som er mest relevant for

problemstillingen er at «omsorgssvikt er nært knyttet til utvikling av utrygg tilknytning, gjerne desorganisert tilknytning. Det regnes som en betydelig sårbarhet for utvikling i en rekke psykiske og somatiske vansker» (Kvello, 2018, s. 334). Forskningen hittil gir altså stor grunn til å tro at omsorgssvikt fører til desorganisert tilknytning hos barn.

NOFT, eller «Non-Organic-Failure to Thrive», er den groveste formen for omsorgssvikt ovenfor sped- og småbarn. Det er en grov emosjonell og fysisk understimulering av barnet. «Non-Organic-Failure to Thrive» betyr at det ikke er organiske årsaker til at barnet ikke utvikler seg som forventet. Det er ikke en egen diagnose, men når det diagnostiseres i Norge bruker man likevel den offisielle diagnosemalen. Derfor kategoriseres det som Spisevansker og vanstell, R 63.3, eller Spiseforstyrrelser i barndommen, F 98.2. 3-5 prosent av spedbarn med lavest vektøkning vurderes til å ha NOFT. Sammen med blant annet dårlig vekst i kroppslengde og hodeomkrets, spiseproblemer, forsinket psykomotorisk utvikling og hyppig forkjølelse og infeksjoner, er desorganisert tilknytning hos barnet et av symptomene på NOFT (Kvello, 2018, s. 327-328).

3.4 Desorganisert tilknytning – jeg trenger deg, men du er så hard, svak eller fjern

Gjennom forskningsprosjektet «fremmedsituasjonen», som tar utgangspunkt i psykologen John Bowlbys tilknytningsteori, finner Mary Ainsworth tre tilknytningskvaliteter som er synlig i barnets atferd. Disse er Type A: usikker-avvisende, Type B: sikker og Type C: usikker-motvillig. Disse tre typene er organiserte tilknytningsmønstre. Main og Solomon, Ainsworths tidligere studenter, gikk senere gjennom hennes datamaterialer, og fant tilknytningskvalitet D: usikker-desorganisert (Kvello, 2018, s. 88). En tilknytningstype der barn ikke har en organisert strategi til å føle seg trygg i samspillet med omsorgspersoner.

Desorganisert tilknytning er en del av ABCD-modellen for tilknytning. Håkonsen beskriver i boka *Psykologi og psykiske lidelser* type D slik: «Disse barna reagerer på svært motsetningsfulle måter – viser stor usikkerhet, blir famlende og redde for det som skal skje, og blir avvisende og innelukket og ser triste ut. De blir svært rådløse i situasjonen, og kan se ut som om de bare blir sittende uten å gjøre noe» (2018, s. 48). Innenfor tilknytningstype D ligger parentifisering, barnets dissosiasjon, det skiller ikke på hvem de tar kontakt med og hvordan, og har betydelige psykiske vansker og sosial mistilpasning (Kvello, 2018, s. 89). Barn med desorganisert tilknytning vil altså trekke seg tilbake og isolere seg fra andre. Samtidig som at relasjonene barnet har, ofte er preget av vold og aggresjon (Kletten, 2008).

I boka *Trygghetssirkelen – en tilknytningsbasert intervensjon* beskrives desorganisert tilknytning med disse ordene: «Jeg trenger deg, men du er så skremt eller skremmende at jeg ikke har noen å gå til, og jeg vet ikke hva jeg skal gjøre» (Powell, Cooper, Hoffman & Marvin, 2018, s. 97). Dette er en god beskrivelse på smerteuttrykket til barn med desorganisert tilknytning. De ønsker å søke mot omsorgspersonen fordi det trenger trøst, samtidig som det frykter å søke nærhet. Altså frykter desorganiserte barn omsorgspersonen sin. Disse motstridene impulsene bringer frem et smerteuttrykk i barna gjennom merkelige bevegelser, bakse, kripe sammen, gjemme ansiktet bak hendene og fryse fast. Om man setter barn med desorganisert tilknytning inn i trygghetssirkelen mangler omsorgspersonens hender, noe som betyr at omsorgspersonen ikke evner å balansere større, sterkere, klokere og god. Når disse elementene mangler i omsorgen opplever barnet omsorgspersonen som fjern (Powell, Cooper, Hoffmann & Marvin, 2018, s. 98).

Desorganisert tilknytning er ikke en diagnose (Grøholt, Garløv, Weidle & Sommerschild, 2019, s. 182), men det er den tilknytningsklassifikasjonen som er forbundet med størst risiko. Barn med en slik tilknytning har en atferd som er fryktsom, uforståelig, konfliktfull og uorganisert (Brandtzæg, Torsteinson og Smith, 2019, s. 69). Kvello skriver at «personer med tilknytning D kan være kognitive og/eller emosjonelt orienterte i sin fungering, men deres fokus er mer på andres kognisjoner og emosjoner enn deres egne. Derfor blir de fremmede for seg selv og har en svak affektbevissthet og affektintegrasjon» (2018, s. 89). Barn med desorganisert tilknytning kan både over- og underregulere seg, eller begge disse i en kombinasjon.

Desorganisert tilknytning er antatt å være en vesentlig risikofaktor for relasjonelle og psykiske vansker (Brandtzæg, Torsteingson & Smith, 2020). Barn med en desorganisert tilknytning, har senere en større risiko for å utvikle atferdsvansker. Gjennom en rekke sentrale ungdomsstudier ser man at en desorganisert tilknytning som barn hadde en sterk sammenheng med dissosiasjon i ungdomsalderen. Dissosiasjon er det motsatte av assosiasjon, og man skiller på elementer som egentlig hører sammen.

Basert på en studie gjort av van Ijzendoorn m.fl, 1999, finner man en rekke utviklingsmessige konsekvenser av desorganisert tilknytning i tidlig barndom:

- *Større problemer med aggresjon hos barn i skolealder*
- *Problemer med å roe seg ned etter stressede hendelser*
- *Økt risiko for dissosiative symptomer i tenårene*
- *Høyere skåre på påvirkelighet*

- *Vansker med emosjonsregulering*
- *Lavere reflekterende fungering*
- *Skoleproblemer*
- *Lavere selyfølelse*
- *Avvisning fra jevnaldrende*

(Powell, Cooper, Hoffman & Marvin, 2018, s. 102)

3.4.1 Bakgrunnen for desorganisert tilknytning

Kvello har i sin bok *Barn i risiko* presentert hovedårsakene til desorganisert tilknytning. Han skriver at omsorgspersonene enten er emosjonelt utilgjengelig, skremt, virker skremmende på barnet eller har egne ubearbeidede tapsopplevelser som gjør at de lett knytter barnet opp mot usunne strategier for å skjule eller dempe egen sorg og frykt (Kvello, 2018, s. 89). Dette setter barnet ovenfor et uløselig dilemma, da det er avhengig av en omsorgsperson det er redd for eller ikke kan stole på.

Powell m.fl. har listet opp forløperne til desorganisert tilknytning. Disse er mishandling av barnet, overgrep, vanskjøtsel, foreldres stoffmisbruk, foreldres skremmende atferd og foreldres uløste tap eller traume (Powell, Cooper, Hoffman & Marvin, 2018, s. 99). Man ser, i det store og hele bildet, at desorganisert tilknytning kommer som et resultat av ulike former for omsorgssvikt eller overgrep.

I boka *Utviklingstraumer* viser Nordanger og Braarud til *New directions in child abuse and neglect research*. Der finner man en av de grundigste forskningsoppsummeringene om konsekvensene av belastningene et barn som er utsatt for overgrep og omsorgssvikt kan få. En av de funksjonelle utslagene som presenteres som en konsekvens er desorganisert tilknytning (Nordanger & Braarud, 2018, s. 89-90). Ut ifra dette ser man at traumer også kan være en av årsakene til at barn utvikler tilknytning type D.

3.5 Omsorgsovertakelse og utilsiktet flytting

En omsorgsovertakelse er at barneverntjenesten overtar omsorgen for et barn. Å vurdere om et barn skal flytte fra foreldrene er en av de vanskeligste avgjørelsene barnevernet kan ta, og det biologiske prinsipp er med på å skape flere komplekse dilemmaer. Det finnes seks rettslige grunnlag for å plassere et barn utenfor hjemmet. En vurdering om å plassere et barn skal bestå av en faglig vurdering av hvordan barnet har det, hva slags hjelp det trenger og hvor omfattende endringer som kreves i dets livssituasjon (Bunkholdt & Kvaran, 2018, s. 238). Mange tenker at

det norske barnevernet baserer foreldrenes svake kognitive fungering som grunnlag for omsorgsovertakelse. Men det er den mangelfulle omsorgen som gis som en konsekvens av svak kognitiv fungering er grunnen. Sjansen for omsorgsovertakelse er spesielt stor om mor er kognitivt svak og alene om omsorgen (Kvelling, 2018, s. 325).

Man finner variasjoner i andelen utilsiktede flyttinger i ulike studier. Tallene viser en variasjon der mellom 20-50 prosent av alle fosterhjems plasseringer ender med utilsiktet flytting. Likevel kan man i en norsk studie se at 39 prosent av alle plasseringer ender med utilsiktet flytting (Bunkholdt, 2018, s. 206). Felles for alle utilsiktede flyttinger er at det er en stresset situasjon for alle, der alt skal skje fort. En slik flytting kan for mange barn oppleves som nok et traume i livet, og de må igjennom enda et relasjonsbrudd i barndommen. Den vanligste årsaken til at fosterforeldre gir opp er at barnet ikke responderer på den omsorgen som gis.

4.0 Drøfting

De fleste fosterforeldre har, uavhengig av barnets tilknytningsmønster, opplevd hvor krevende oppgaven som omsorgsgiver for et traumatisert og sårbart barn kan være. I denne delen vil det på bakgrunn av teorien bli drøftet hvorfor det å stå i relasjon til et barn med desorganisert tilknytning kan føre til utilsiktet flytting.

Del 1 Desorganisert tilknytning

4.1 Smerteuttrykk til barn med desorganisert tilknytning

Desorganisert tilknytning er den tilknytningsklassifikasjonen som er forbundet med størst risiko (Brandtzæg, Torsteinson og Smith, 2019, s. 69). Dette innebærer at de blir fremmede for seg selv, og har en svak affektbevissthet og affektintegrasjon. Et barn som ikke kjenner seg selv, er betydelig uorientert rundt egne atferdsmønster ved tilnærming til andre mennesker. Ved desorganisert tilknytning innebærer dette først og fremst avvikende respons på omsorg. Dette kan uttrykkes både i form av over- og underregulering. Underregulering kan for fosterforeldre oppleves gjennom avvísning og at barnet trekker seg unna, men overregulering skjer i form av vold og aggresjon (Kvelling, 2018, s. 89). Noen barn med tilknytningstype D vil ha et smerteuttrykk kombinert av disse to. Over tid kan denne type respons fra barnet gjøre det vanskelig for fosterforeldre å komme i posisjon til å hjelpe.

Det kan være spesielt utfordrende å stå i relasjon til et barn med desorganisert tilknytning da relasjonsmønsteret først og fremst bestemmes av barnet. Når et barn reagerer på motsetningsfulle måter, viser stor usikkerhet og er innesluttet blir det utfordrende for

omsorgspersoner å skape en god tilknytning (Håkonsen, 2018, s. 48). Man kan tenke seg at uavhengig av hvilken tilnærming fosterforeldrene har til barnet, vil dets uttrykk være motsetningsfullt fra det man som sensitiv omsorgsgiver forventer seg. Mens barnets indre følelser er at det kjenner et behov for omsorg, vil smerteuttrykket utad indikere at det ikke er mottagelig for omsorg (Powell, Cooper, Hoffmann & Marvin, 2018, s. 97). Følgene av dette kan være at fosterforeldre ikke kommer i posisjon til å skape en relasjon som er god nok til at de klarer å gi den hjelpa de ønsker.

En annen faktor som kan gjøre det utfordrende for fosterforeldre til barn med desorganisert tilknytning er at barnet uttrykker redsel ovenfor sine omsorgspersoner. Da barnets atferd er fryktsom, uforståelig, konfliktfull og uorganisert (Brandtzæg, Torsteinson og Smith, 2019, s. 69), kan fosterforeldre oppleve at man skremmer barnet. Man prøver å utøve traumesensitiv omsorg og tilnærme seg på en forsiktig måte, men likevel opplever barnet dette som skremmende. Det er når barnet trenger omsorg, eller opplever god omsorg, man i størst grad ser barnets desorganiserte strategier. Da bakgrunnen for desorganisert tilknytning blant annet er at tidligere omsorgspersoner har vært emosjonelt utilgjengelig eller opptrådd skremmende ovenfor barnet (Kvelling, 2018, s. 89), vil det å trekke seg unna omsorgsgivere være en strategi for å beskytte seg selv.

4.1.1 «Det hendte meg eit barn»

Mennesker trenger gode og nære relasjoner for å føle at livet har en verdi (Huseby, 2016). Erfaringsmessig har jeg i egen praksis sett at mange fosterforeldre ønsker å tre inn i rollen som omsorgsperson for noen andre sitt barn for å skape slike gode og nære relasjoner til barnet. Fosterforeldre skal ha som mål å skape gode relasjoner til barnet og gi det god omsorg, men det skal være barnets behov og ikke deres. De har ofte forestillinger om hvordan de ønsker at livet med det nye familiemedlemmet skal bli, og mange har nok en tendens til å glorifisere forventningene sine. Barnets virkelige utfordringer og behov kan ofte komme i kjølvannet av disse forventningene, og det kan for mange komme som et sjokk hvor vanskelig det kan være å skape god tilknytning til et barn som har det vanskelig.

Et barn med desorganisert tilknytning isolere seg fra omsorgspersonen, selv om det ønsker omsorg (Powell, Cooper, Hoffman & Marvin, 2018, s. 97). Dette gjør det vanskelig for fosterforeldrene å skape en relasjon til barnet. Å ikke ha en relasjon til noen man ønsker det med, gjør noe med et menneske. Det kan kjennes ut som at fosterforeldrene jobber med det motsatte som barnet. Mens de ønsker å skape tilknytning og gode relasjoner, jobber barnet for

å skyve de bort og holde avstand. Lunde viser til John Berglund som skriver at for å skape gode og ukompliserte relasjoner, må man kunne skille mellom mitt og ditt og endre på hva som betyr noe for en. Fosterforeldre må evne å endre på hva en avvisning betyr. Heller enn å føle at man ikke får en relasjon til barnet, må man tenke at barnet jobber med tilknytning. Uten en form for tilknytning hadde ikke barnet hatt behov for å skyve fosterforeldre bort (Lunde, 2011, s. 11-13).

Når barn med desorganisert tilknytning ikke trekker seg tilbake og er avvisende, kan relasjonen til andre ofte være preget av vold og aggresjon (Kletten, 2008). Spesielt når barn med desorganisert tilknytning blir eldre, og fysiske større og sterkere, kan dette utrette fare ovenfor fosterfamilien. Dette er en stor utfordring for fosterforeldre, og spesielt de som fortsatt har biologiske barn boende i hjemmet. Selv om fosterhjem helst ikke skal ha små eller jevnaldrende barn, vil det å bli utsatt for eller være vitne til vold, være en stor påkjenning uansett alder. Vold utøvd av fosterbarn mot sine familiemedlemmer regnes som vold i nære relasjoner. Som voldsutsatt, eller vitne til vold, vil man kunne kjenne på en rekke reaksjoner. De mest vanlige er uro, skvettenhet, nummenhet, forstyrret tidsopplevelse og selektiv persepsjon. På sikt kan man utvikle posttraumatisk stresslidelse, depresjon og angst (Simonsen, 2017). Det å stå i en voldelig relasjon til eget fosterbarn kan føre med seg såpass store påkjenninger at man ikke evner å stå i det over en lengre periode.

4.1.2 Parentifisering

At et barn driver med parentifisering ovenfor sine omsorgspersoner kan deles inn i to kategorier, der spesielt den ene kategorien kan være utfordrende for fosterforeldre. Den første kategorien er *omsorgsgivende-kjærlig*. Her innvies barnet i voksenverden, lytter til voksnes problemer og trøster dem. Dette skal i utgangspunktet ikke være noe et barn føler et behov for å gjøre ovenfor sine fosterforeldre, da de har et spesielt ansvar om å være større, klokere, sterkere og god ovenfor barnet. Det innebærer at barnet skal skjermes om de skulle ha problemer som ikke er nødvendig for barnet å vite om.

Den andre kategorien er *kontrollerende-straffende*, og man kan anta at det er denne som er mest utfordrende for fosterforeldre å stå i. Kvello beskriver denne typen slik: «barnet kjefter, truer og endog angriper og avreagerer på sine omsorgspersoner, og kan avvise eller forsøke å kontrollere dem. Atferden tenkes å bunne i at barnet overveldes av stress og har kaotiske og lite planlagte strategier å håndtere stresset med, og derved opplever en mestringskollaps, eller at barnet forsøker å lette på spenninger eller lede fokus bort fra noe» (Kvello, 2012, s. 123).

Dette innebærer altså at om barnet mister den kontrollen det ønsker, vil det finne strategier for å straffe omsorgsgiver. Spesielt om omsorgspersonene ikke lar seg overstyre av fosterbarnet, kan det reagere med å utagere voldsomt for å vise sin frustrasjon. Barn med desorganisert tilknytning vil gjerne fokusere på andres kognisjoner og emosjoner (Kvelling, 2018, s. 89), og tankene vil bli sentrert rundt fosterforeldrene «mangler» heller enn å se seg selv utenfra. Man kan tenke seg at dette handler om mangel på mentalisering, altså at et barn med desorganisert tilknytning ikke klarer å se seg selv og sin egen atferd. Man kan argumentere for at man som omsorgsperson kanskje bør «gi etter» når barnets følelse av å ikke ha kontroll kan føre til voldsomme utageringer. Flere av disse kan ha betydelig konsekvenser å være utmattende og stå i over tid. Men på sikt vil ikke dette gagne noen, og spesielt ikke barnet, da utageringer kan bli barnets «mønster» for å få viljen sin. Atferden vil da fortsette å tillæres, noe som ikke er hensiktsmessig hverken i et kortsiktig eller langsiktig perspektiv.

Del 2 Avvisning

4.2 «Eg blir føysa vekk og snudd ryggen til»

Fosterforeldre til barn med desorientert tilknytning står i en posisjon til barnet der man som omsorgsperson ofte blir avvist. Da den vanligste årsaken til at fosterhjem sier opp fosterhjemsavtalen er at barnet har en for krevende atferd og stort omsorgsbehov, kan man knytte en sammenheng mellom brudd i fosterhjem og barn med desorientert tilknytning (Østerhus, Håversen, Riley, Surdal, Corneliussen, Aas, Bø & Nygard-Sture, 2016, s. 27). Sykepleier, sosialpedagog og tidligere fostermor Else Marie Lunde skriver i artikkelen «Tilknytning eller avvisning» at «fosterbarnets reaksjoner ovenfor nye omsorgsgivere kan lett misforstås og fosterforeldrene kan ofte føle seg avvist» (Lunde, 2011, s. 10). Det er ikke alltid fosterbarna gir uttrykk for egne behov, og de kan trekke seg tilbake som et signal på at de ikke trenger noen. Videre skriver Lunde at mange fosterforeldre opplever det som sårt og smertefullt at fosterbarnet ikke er mottakelig for den omsorgen og godheten de ønsker å gi.

4.2.1 Hva avvisning kan føre til

For å kunne forstå hvorfor det er vanskelig for fosterforeldre å stå i en relasjon der barnet ikke er mottakelig for omsorg, noe barn med desorganisert tilknytning ofte ikke er, er det viktig å si noe om hva avvisning gjør med et menneske. Man kan skille mellom to typer avvisning. Den ene er den aktive avvisningen som man opplever der og da, mens den andre er at man ikke får respons på den omsorgen man gir og hverken ser fremgang eller endring hos barnet.

Om man bli misbilliget, kan man føle seg mindre likeverdig og frykte utstøtelse. Dette kan føre til at man føler på en ensomhet. Fosterforeldre setter ofte mye av sin «normale» hverdag på vent når man tar til seg et fosterbarn. Mange må ta permisjon fra jobben og avstå fra sammenkomster med venner og familie. Man blir mer tilbaketrukket fra samfunnet, samtidig som at man også blir avvist på hjemmebane. Den hverdagslige avvissningen som man føler på der og da betyr at barnet kan snu seg bort og ta avstand. Det kan velge å ikke ta kontakt, late som det ikke ser eller hører og neglisjere. I tillegg kan de gjennom eget språk gi tydelige avvissninger ved å si for eksempel «jeg vil ikke» og «ikke snakk til meg». Avvissningen kan også skje gjennom verbal krenking (Lunde, 2011, s. 11).

Psykiater Tormod Huseby skriver at folk som opplever regelmessig avvissning, ofte får redusert søvnkvalitet og et svakere immunsystem. Samtidig kan det skape en følelse av skam (Huseby, 2016). Redusert søvnkvalitet og et svakere immunsystem kan føre til en rekke helsemessige utfordringer. Søvn påvirker kroppen på molekylært nivå, energibalansen, intellektuell funksjon, humør, konsentrasjon og årvåkenhet (Kvam, 2018). Om fosterforeldre opplever redusert søvnkvalitet kan det da bety at de blir mindre til stede, de håndterer hverdagen dårligere, og får vansker med å holde fokuset rettet mot fosterbarnet. Det at lite søvn påvirker humøret kan gjerne føre til at man følger barnets humørsvingninger ned de dype dalene og opp de høye toppene, heller enn å regulere de innenfor toleransevinduet. Et svekket immunforsvar gjør at man er mer tilgjengelig for sykdom og helseplager (NHI, 2018). Om fosterforeldre over lengre tid opplever å være syk, vil det bli mer utfordrende å fungere som gode omsorgspersoner for barnet. Spesielt for et barn med desorganisert tilknytning, som har betydelige psykiske vansker og sosial mistilpasning (Kvillo, 2018, s.89), er det viktig med friske voksenpersoner rundt seg.

Følelsen av skam er noe av det verste et menneske kan kjenne på. En person som opplever skam vil gjerne skjule denne følelsen ovenfor andre, fordi den ofte innebærer opplevelsen av at egne handlinger er et brudd med egne, eller samfunnets, forventinger og idealer. Skam deles inn i tre underkategorier, der to av dem er aktuelle som en del av den skammen man føler ved avvissning. Den første er den allmenne skammen, som man kjenner på om man føler at man har mislyktes eller dummet seg ut. Til tross for at den allmenne skammen opptrer akutt og kjennes svært vond, påvirker den ikke selvbildet i vesentlig grad. Denne skammen kan nok fosterforeldre kjenne på om man vet med seg selv at man håndterte en situasjon feil, men velger heller å ta lærdom av den enn å la den definere omsorgsevnen. Den andre typen skam vil derimot være kronisk og ødeleggende for selvfølelsen og selvrespekten. Det er den vondeste og dypeste formen for skamfølelse (Delås, 2015, s. 299). Fosterforeldrene kan føle seg mislykket,

og en slik skamfølelse gjør det vanskelig å opptre konstruktiv ovenfor andre. Følgene av dette er at man kan disponere aggresjonen sin til dem som står seg nær, men også tilfeldige (Teigen & Kennair, 2019). Spesielt uheldig er det om aggresjonen rettes mot fosterbarnet, da det er ødeleggende for videre relasjonsbygging.

Det hevdes at økonomiske årsaker eller andre ikke-akseptable motiv ligger til grunn for at noen ønsker å bli fosterforeldre. Likevel liker man tanken på at de som velger å bli fosterforeldre gjør det på bakgrunn av at man har et iboende ønske om å kunne hjelpe ett barn. Fosterforeldre ønsker at deres omsorgsevne skal bidra til at dette barnet får det så godt som mulig, til tross for at de har hatt en uverdigg start på livet. Innsatsen som legges ned i forkant, der de kurses gjennom PRIDE, og spesielt innsatsen i ettertid er stor. Det jobbes mot et tydelig mål. Om hvorvidt man når dette målet eller ikke baseres ofte på hva fosterforeldre opplever og observerer gjennom hverdagen de har med barnet. De ønsker fremgang og at det skal skje en endring. Tydelige tegn på at man når inn til barnet, og at den omsorgen man gir er bra for barnets utvikling, er viktig for fosterforeldre å kunne se. Barn med desorganisert tilknytning har et iboende tilknytningsmønster der de er svært usikre og redde, og famler mellom ønsket om å ta imot omsorg eller isolere seg (Håkonsen, 2018, s. 48). Dette gjør at man ofte ikke ser fremgang og endring over tid.

Når man ikke oppnår det man ønsker, i dette tilfellet å hjelpe et barn med desorganisert tilknytning, kan man kjenne på følelsen av at man mislykkes. Det å mislykkes med det man jobber målrettet mot å oppnå, vil for mange kjennes som et nederlag. Psykologspesialist Dag Nordanger mener at det er viktig at man erkjenner at man ikke kan lykkes i alle situasjoner, og at man noen ganger kan trekkes mot å speile den utfordrende atferden (RVTS Sør, 2015). Det å skape en god og sunn tilknytning til et barn med desorganisert tilknytning, kan på bakgrunn av dets motsetningsfulle, avvikende og rådløse reaksjonsmønstre være utfordrende (Håkonsen, 2018, s. 48). Men det eneste man kan gjøre er at man raskt må komme på sporet igjen, og ta lærdom av situasjonen man ikke mestret. For som en følge av følelsen av at man mislykket kan motivasjonen forsvinne, noe som igjen kan tendere mot lysten til å gi opp.

Del 3 Hva trenger fosterforeldre

4.3 Hva trenger fosterforeldre for å stå i rollen?

Psykologspesialist og forsker ved RKBU og RVTS Vest, Dag Nordanger, uttaler at «det å kunne stå i omsorgsrollen når det koster mest, forutsetter at vi er selvregulert, og at vi har gode støttespillere rundt oss» (RVTS Sør, 2015). I et overarbeidet barnevern ser man ofte avvik

knyttet til oppfølging av fosterhjem både hva gjelder kontakt med fosterbarn og fosterforeldre. Krav om fire fosterhjemsbesøk i året blir ikke overholdt, og ofte er kontakten mellom barneverntjenesten og fosterfamilien minimal (Ekhaugen, Høgestøl & Rasmussen, 2018, s. 42). En konsekvens av dette er at den oppfølgingen som gis blir for dårlig, og fosterforeldre får ikke den veiledningen de trenger for å stå stødig i situasjonen. En undersøkelse av Bufetat viser at hele 29 prosent av fosterforeldrene som ble intervjuet opplevde at manglende veiledning hadde noe eller stor betydning for at en utilsiktet flytting oppsto (Østerhus, Håversen, Riley, Surdal, Corneliussen, Aas, Bø & Nygard-Sture, 2016, s. 26).

Når det stormer som verst, og man som omsorgsperson for et barn blir avvist gang på gang, er det viktig at noen står der og minner på at det først og fremst handler om at barnet har med seg en bagasje fra det tidligere hjemmet som er utfordrende å håndtere. Fosterforeldre kan ikke stå i dette arbeidet uten god støtte rundt seg, de trenger at andre hjelper til å se «bak» atferden når de ikke makter det selv (RVTS Sør, 2015). De trenger informasjon om hva den desorganiserte tilknytningsforstyrrelsen gjør med barnets relasjonsmønster, og veiledning i hvordan de på best mulig måte skal klare å stå i relasjonene på en måte som er til det beste for barnet. Men også for fosterforeldrene.

Man skal være forsiktig med å argumentere for at man skal fokusere på noe annet enn det som er til barnets beste. Prinsippet om barnets beste står, og skal stå, som det viktigste og mest grunnleggende prinsippet i alt barnevernsfaglig arbeid. Samtidig må man kunne argumentere for at barneverntjenesten også må kunne reflektere rundt hva som er til det beste for fosterforeldrene. De skal over en kortere eller lengre periode stå i relasjon til et eller flere barn som på mange måter skaper en utfordrende hverdag. Barnet kan ta en hel familie gjennom en daglig berg-og-dal-bane med følelser, aggresjon og avvising. Til tross for dette skal fosterforeldrene håndtere dette på en god nok måte, og gi barnet den omsorgen og kjærligheten det trenger. Da trenger man et barnevern som er der og veileder i de mest utfordrende situasjonene. Barneverntjenestene er også pliktige, etter fosterhjemsforskriften, og gi nødvendig råd og veiledning (Ekhaugen, Høgestøl & Rasmussen, 2018, s. 43). Det er viktig å påpeke at denne diskusjonen ikke handler om at man ved noen anledning skal se forbi barnets beste, men at Norges barnevern ved noen anledninger må ta en pause og tenke «hva gjør denne relasjonen med fosterforeldrene? Og hvordan kan vi på best mulig måte hjelpe dem til å håndtere sin nye hverdag?».

Fosterforeldre har et oppdrag fra det offentlige. Dette oppdraget går ut på at barnet har et behov som grunner i en bagasje av traumatiske hendelser. Fosterbarnet har behov for terapeutisk

omsorg, noe som betyr at fosterforeldrene skal evne å se bak barnets desorganiserte strategier og respondere på dets grunnleggende tilknytningsbehov. Barnets tilknytningsstrategi er retningsgivende for den tilnærmingen fosterforeldrene må ha i samspill med barnet (Kapstad, 2014, s. 100). Forklart på en annen måte betyr dette at når fosterforeldre får ta imot et barn som har en desorganisert tilknytning, vil de først og fremst trenge informasjon om hvilket tilknytningsmønster barnet har, samt hvorfor det er slik. Videre vil man komme til den delen der fosterforeldrene behøver veiledning i hvordan de bør håndtere barnets smerteuttrykk, samt møte dets behov på best mulig måte. Tidligere fostermor, Else Marie Lunde, skriver at erfaringsmessig var det godt de gangen hun fikk hjelp av erfarne veileder. De gangen barneverntjenesten og Bufetat hjalp henne til å fange opp tegn på at man skaper tilknytning til barnet, samt peke på positive utviklinger som hun selv så på som tilbakegang, har hun klart å se fremgang i den jobben hun la ned (Lunde, 2011, s. 13). Dette er et godt argument for at manglende veiledning til fosterforeldre kan bidra til at en del ikke evner å stå som omsorgsgiver til et barn med desorganisert tilknytning.

Alle fosterforeldre trenger veiledning, så hvorfor kreves dette særlig til fosterforeldrene til barn med desorganisert tilknytning? Mye av fokuset i oppgaven har vært hvordan et barn med desorganisert tilknytning ofte har en atferd som gjør det vanskelig å stå i en relasjon over lengre tid. Samtidig ser man at bakgrunnen for desorganisert tilknytning bunner i biologiske foreldres manglende evne til å være en trygg base og sikker havn for barnet. Barnet har en fortid der omsorgspersonene ikke har vært til stede, og opplevd frykt ovenfor nærmeste omsorgsgiver. Desorganisert tilknytning fremmer et smerteuttrykk hos barnet som skyver omsorgsgiver fra seg, og god veiledning er ekstra viktig for å råde fosterforeldrene til å være til stede selv i de mest utfordrende situasjonene. Om ikke vil det desorganiserte barnet igjen oppleve at nærmeste omsorgsgiver ikke er til stede, og den sikre basen og trygge havnen vil igjen rives bort. Dette underbygges av rapporten «Kommunenes tilbud til fosterhjem» der det tydeliggjøres at veiledningen må tilpasses barnas behov, og at «mangelfull veiledning er absolutt en hovedgrunn til brudd» (Ekhaugen, Høgestøl & Rasmussen, 2018, s. 43-44).

4.3.1 Manglende avlastning

En del fosterforeldre får avlastning gjennom at barna er på samvær med biologiske foreldre, og/eller at barnet har et avlastningshjem. Først og fremst skal det være en glede for barnet, men også en støtte for fosterhjemmet. Dette er ikke en mulighet som alle har, og mange fosterforeldre blir stående i relasjonen til fosterbarnet døgnet rundt over lang tid. I en ny rapport fra 2018, som Vista Analyse og Ideas2Evidence har skrevet for Barne- og

likestillingsdepartementet, ser man at 95% av alle Norges kommuner tilbyr avlastningshjem til fosterfamilier, og at 1% av kommunene ikke tilbyr noen form for avlastning (Ekhaugen, Høgestøl & Rasmussen, 2018, s. 48). Man kan argumentere for at dette er gode tall, men om man setter det i et perspektiv betyr dette at blant landets 356 kommuner (Regjeringen.no, 2020), er det atten kommuner som ikke har tilbud om avlastningshjem for sine fosterfamilier. Derfor sitter det fosterforeldre i atten ulike kommuner i Norge som døgnet rundt står i en relasjon til et barn som krever omsorg utover det som er «normalen», uten at barneverntjenesten tilbyr avlastningshjem.

Ofte fører mangel på avlastning til at fosterforeldrene ikke får muligheten til en pust i bakken. Spesielt i relasjon til et barn med desorganisert tilknytning kan det være nødvendig med avlastning fordi deres famlende behov for trøst og nærhet, hyppige avvisning og utageringer er belastende å stå i over lengre tid. Relasjonene til et barn med desorganisert tilknytning blir ofte svært intense. Har de voksne tid og rom til å «hente seg inn» øker sannsynligheten for at man tåler å stå i den belastningen avvisning og manglende respons kan ha over tid. På en annen side kan man argumentere for at det er når fosterforeldrene trenger en pust i bakken, barnet trenger dem som mest. Spesielt barn med desorganisert tilknytning, som allerede viser stor usikkerhet ovenfor sine omsorgspersoner, kan kjenne på følelsen av at de er en belastning for fosterforeldrene. Dette kommer også frem i en rapport fra Bufetat region Vest der det står at «spesielt når barnet sliter bør en ha svært gode grunner for (å øke) avlastning. Ikke nyttig for barnet» (Østerhus, Håversen, Riley, Surdal, Corneliussen, Aas, Bø & Nygard-Sture, 2016, s. 23). Likevel er det helt avgjørende for fosterforeldre å få anledning til å få overskudd til å stå i en krevende situasjon (Ekhaugen, Høgestøl & Rasmussen, 2018, s. 48-49).

4.3.2 Biologiske barn

Fosterforeldre er gjerne ikke de eneste som står i relasjon til et fosterbarn. 80 prosent av alle fosterfamilier har biologiske barn. Noen familier har også andre fosterbarn. Forsker Cecilie Revheim uttaler at ifølge barnekonvensjonen har også disse barna krav på å bli fulgt opp, men dette blir ikke gjort godt nok (Jakobsen, 2020). Biologiske barn og fosterbarn står også i relasjon til barnet med desorganisert tilknytning. Derfor må man også se på hvordan disse relasjonen kan være en av faktorene som kan føre til brudd i fosterhjem.

Når det kommer et nytt medlem inn i familien er dette ofte en oppgave som biologiske barn tar på alvor. De ønsker å skape trygge og gode relasjoner til fostersøskenet, og investerer gjerne mye av seg selv for å oppnå dette. Man ønsker en gjensidig god relasjon. Dessverre er det ingen

garanti for at det skjer, og relasjonen kan bli preget av avvisning, aggresjon og mobbing. Spesielt når det gjelder avvisning ser man en sammenheng knyttet til barn med desorganisert tilknytning. Førsteamanuensis ved Universitet i Agder Cecilie Revheim uttaler at «det aller såreste er når fosterbarnet ikke vil ta imot omsorgen eller søskenrelasjonen. Det at fosterbarn kan avvise den nye familien, er en kjent problematikk, men det har i mindre grad vært fokusert på hva det gjør med de andre barna i familien» (Wehus, 2020).

Man kan på den ene siden tenke seg at det viktigste er at fokuset rettes mot relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarnet, da det er familiens voksne som står til ansvar for å være omsorgspersoner. På den andre siden må man se på det faktum at en familie ofte er dynamisk. Preget av forandring og utvikling, samt et samspill. Det forutsetter at alle familiemedlemmene er en del av familiens dannelse, og krever at alle er tilbøyelige. Konflikt mellom biologiske barn og fosterbarn kan derfor være en begrensning for alle relasjoner innad i familien.

5.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan desorganisert tilknytning hos barn plassert utenfor hjemmet kan være en av grunnene til utilsiktet flytting. På leting etter et svar på problemstillingen har jeg sammenfattet relevant teori som belyser fagfeltet. Bestående av tilknytningsteori, reaktive tilknytningsforstyrrelser, desorganisert tilknytning, omsorgssvikt og utilsiktede flyttinger ble teoridelen en sammenhengende del der man tydelig kan se bindeledd mellom de ulike temaene. Arbeidet til Bowlby og Ainsworth har blitt brukt i oppgavens teori og drøftingsdel. For en reflektert drøfting har problemstillingens påstand blitt underbygget av relevante funn, samt at det som er presentert i teoridelen har blitt diskutert.

Utilsiktede flyttinger i norske fosterhjem er et tema det har blitt forsket lite på. Både det kommunale og statlige barnevernet erkjenner at man vet for lite om bakgrunnen for utilsiktede flyttinger, og hvordan det kan motvirkes (Østerhus, Håversen, Riley, Surdal, Corneliussen, Aas, Bø & Nygard-Sture, 2016, s. 2). Når man ser konsekvensene utilsiktede flyttinger har for et barn: «ytterst traumatisk opplevelse som kan gi opphav både til forverring av allerede eksisterende problemer og skape nye» (Bunkholdt, 2018, s. 206), burde det forskes mer på.

De mest sentrale funnene i oppgaven er at desorganisert tilknytning som regel kommer av omsorgssvikt i heimen, og at denne tilknytningsforstyrrelsen har en del følger for barnet i senere leveår. Dette er følger som kan gjøre det vanskelig for fosterforeldre å stå i en relasjon til barnet over lengre tid, noe som kan føre til en utilsiktet flytting. Oppgavens omfang, og lite forskning på temaet, gjør at man ikke kan påstå at desorganisert tilknytning alene står som en grunn til

brudd i fosterhjem. Men med teori og tidligere funn som underbygger påstanden i problemstillingen, kan man si at denne typen tilknytning er en faktor som er med å påvirke at utilsiktede flyttinger i fosterhjem skjer.

6.0 Litteraturliste

- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven>
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S. & Smitg, L. (2019). *Mikroseparatorer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S. & Smith, L. (2020, 17. august). Desorganisert tilknytning. En begrepsavklaring. Hentet fra <https://psykologisk.no/2020/08/desorganisert-tilknytning-en-begrepsavklaring/>
- Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2018). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal.
- Bunkholdt, V. (2018). *Fosterhjemsarbeid – fra rekruttering til tilbakeføring* (4. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Delås, M. D. (2015). Barn i familier med alkoholproblemer og skam. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/66818956/barn_i_familier_med_alkoholproblemer_og_skam_-_barn_i_famil.pdf
- Ekhaugen, T., Høgestøl, A. & Rasmussen, I. (2018). Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/86217c9889cb4e0f9cb1fd1956719c15/va-rapport_2018-10_kommunenes_tilbud_til_sine_fosterhjem.pdf
- Grøholdt, B., Garløv, I., Weidle, B. & Sommerschild, H. (2019). *Lærebok i barnepsykiatri* (5. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Huseby, T. (2016, 1. mars). Hvorfor gjør det så vondt å bli avvist? Hentet fra <https://psykologisk.no/2016/03/hvorfor-er-vi-redd-for-a-vaere-oss-selv/>
- Håkonsen, K. M. (2018). *Psykologi og psykiske lidelser* (5. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jakobsen, S. (2020, 25. oktober). Hva skjer når foreldre velger å ta et fremmed barn inn i familien? Hentet fra <https://forskning.no/barn-og-ungdom/hva-skjer-nar-foreldre-velger-a-ta-et-fremmed-barn-inn-i-familien/1759950>
- Kapstad, S. M. (2014). Veiledning av fosterforeldre ut i fra deres oppfatning av barnet. Hentet fra

- https://www.idunn.no/file/pdf/66713677/veiledning_av_fosterforeldre_ut_i_fra_dere_oppfatning_av_b.pdf
- Kletten, T. (2008, 26. juni). Omsorgssvikt og personlighetsforstyrrelser. Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2008/06/kronikk/omsorgssvikt-og-personlighetsforstyrrelser>
- Kvam, M. (2018, 22. november). En god natts søvn. Hentet fra <https://nhi.no/livsstil/egenomsorg/en-god-natts-sovn/>
- Kvello, Ø. (2012). Tidlig barneverninsats med utgangspunkt i tilknytningsforskning. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/58048291/tidlig_barneverninsats_med_utgangspunkt_tilknytningsfors.pdf
- Kvello, Ø. (2018). *Barn i risiko* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lunde, E. M. (2011). Tilknytning eller avvisning. Hentet fra <https://www.fosterhjemforening.no/wp-content/uploads/2015/06/Tilknytning-eller-avvisning.pdf>
- Mørch, T. W. & Skre, I. (2020, 9. mars). John Bowlby. Hentet fra https://snl.no/John_Bowlby
- Nordanger, D. Ø. & Braarud, H. C. (2018). *Utviklingstraumer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Norsk Helseinformatikk. (2018, 6. juli). Infeksjonstendens, veiviser. Hentet fra <https://nhi.no/symptomer/infeksjoner/infeksjonstendens-veiviser/>
- Nygaard-Sture, T. (2016). Utilsiktede flyttinger. Hentet fra <https://bibliotek.buudir.no/BUF/101/Utilsiktede-flyttinger-2013-2015-Bufetat-region-vest.pdf?fbclid=IwAR1utj8AFabD0xJJYVBnInZ2SaqrFL9R1TOpE02rH25NIIdyaRy16kNhk>
- Powell, B., Cooper, G., Hoffmann, K. & Marvin, B. (2018). *Trygghetssirkelen – en tilknytningsbasert intervensjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Regjeringen.no. (2020). Kommunereform. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommunereform/id751048/>
- RVTS Sør. (2015, 27. januar). Vanlig omsorg som spisskompetanse. Hentet fra <https://rvtssor.no/aktuelt/28/vanlig-omsorg-som-spisskompetanse/>

Sagdahl, M. (2020, 30. juli). Etikk. Hentet fra <https://snl.no/etikk>

Simonsen, H. (2017, 8. august). Å være offer for vold i nære relasjoner. Hentet fra <https://www.psykologforeningen.no/publikum/informasjonsvideoer/videoer-om-livsutfordringer/aa-vaere-offer-for-vold-i-naere-relasjoner>

Skre, I. & Mørch, T. W. (2018, 8. oktober). Mary Ainsworth. Hentet fra https://snl.no/Mary_Ainsworth

Teigen, K. H. & Kennair, L. E. (2019, 4. september). Hentet fra <https://snl.no/skam>

Wehus, W. (2020, 17. februar). Fosterforeldrenes egne barn blir glemt av barnevernet. Hentet fra <https://forskning.no/barn-og-ungdom-helsepolitikk-helsetjenester/fosterforeldrenes-egne-barn-blir-glemt-av-barnevernet/1636719>

Østerhus, M., Håversen, L., Riley, M., Surdal, A., Corneliussen, V., Aas, K., Bø, J., &

